

О. І. Коркуна, А. М. Демченко, А.І. Циктор — Режим доступу: <http://fkd.org.ua/article/download/91054/86937>; 4. Рудик Н. Міжнародне кредитування ЄБРР як джерело фінансування розвитку підприємств України / Н. Рудик / Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016 №2. С. 110-115; 5. Лозінська Ж.П. Мікрокредитування в системі фінансового забезпечення малих підприємств / Ж.П. Лозінська / Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії / 2017. №3 (09). С. 124-129; 6. Лозінська Ж.П. Діяльність міжнародних фінансових інститутів в сфері фінансування розвитку малих підприємств / Ж.П. Лозінська / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Випуск 14. Частина 2. С. 14-19; 7. Лозінська Ж.П. Зарубіжний досвід фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва / Ж.П. Лозінська / «Економіка і управління» 2017. №3. С. 83-90.

1. Official website of the German-Ukrainian Foundation [Electronic resource] — Access mode: <http://guf.gov.ua>; 2. EBRD official website [Electronic resource] — Access mode: <http://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/ukraine-msme-lending-framework.html>; 3. О. І. Коркуна Scoring assessment of financial security of small and medium-sized business borrowers in Ukraine using banking technologies [Electronic resource] / О. І. Коркуна, А. М. Демченко, А. І. Циктор - Access mode: <http://fkd.org.ua/article/download/91054/86937>; 4. N. Rudyk. EBRD international lending as a source of financing for the development of Ukrainian enterprises / N. Rudyk / Economic Journal of Lesya Ukrainka Eastern European National University. 2016 #2. P. 110-115.; 5. Lozinska Zh.P. Microcrediting in the system of financial support of small enterprises / Zh.P. Lozinska / Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy / 2017. No. 3 (09). P. 124-129; 6. Lozinska Zh.P. Activities of international financial institutions in the field of financing the development of small enterprises / Zh.P. Lozinska / Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy. 2017. Issue 14. Part 2. P. 14-19; 7. Lozinska Zh.P. Foreign experience of financial and credit support for small business development / Zh.P. Lozinska / «Economics and management» 2017. No. 3. P. 83-90.

УДК: 338.43:316.422

DOI: 10.36919/2312-7812.4.2022.91

М.І. Виклюк, М.С. Вовк,
Р.П. Бугір

ВІДТВОРЮВАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ФІСКАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета наукової публікації полягає у формуванні методологічних положень щодо необхідності застосування відтворювального механізму фінансової підтримки національного бізнесу в умовах воєнної економіки.

У науковій публікації обґрунтовано зміст та складові відтворювального механізму фінансової підтримки вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах війни. Вивчено взаємопов'язаність інституційних заходів щодо їх підтримки у площині можливостей втриматися в надскладних воєнних умовах та майбутнього становлення, формування власних джерел відтворення економічних бізнес-процесів та джерел наповнення державного та місцевих бюджетів як запоруки

соціально-економічної стабільності держави та можливостей її відновлення. Представлено гіпотезу дослідження: фінансові інструменти, які використовує держава, можуть дестимулювати та стимулювати розвиток бізнесу навіть у складних кризових умовах, особливо під час війни. Доведено, що для відновлення потенціалу національного бізнесу необхідне формування спеціального фінансового інструментарію та програм розвитку як запоруки стратегічного відновлення економіки. Представлено моделі фінансового регулювання економіки держави в умовах військового конфлікту. Відзначено, що сьогодні державна фінансова політика та законодавча ініціатива визначають широкий спектр форм, методів та інструментів підтримки, що слід вважати позитивним кроком до можливостей практичного відтворення бізнесу в умовах воєнної економіки. Умовно його можна поділити на такі рівні, які фактично охоплюватимуть різні етапи суспільного відтворення в умовах війни: державний рівень; регіональний рівень та індивідуальний рівень. Доведено, що для відновлення потенціалу національного бізнесу необхідно сформувати спеціальний фінансовий інструментарій та програми розвитку як запоруку стратегічного відновлення економіки. Декларовано, що у зазначених процесах зацікавлені як бізнес, так і держава, адже в цьому полягає специфіка фінансової підтримки: розвиток бізнесу і його підтримка в умовах воєнної економіки – це запорука фінансового потенціалу держави, можливостей її відновлення у повоєнній економіці.

The scientific publication substantiates the content and components of the reproductive mechanism of fiscal support of domestic economic entities in wartime conditions. The purpose of the article is the formation of methodological provisions regarding the need to use a reproducible mechanism of fiscal support for national business in the conditions of a war economy. The research hypothesis has been presented: the fiscal instruments used by the state can disincentivize and stimulate business development even in difficult crisis conditions, especially during wartime. The interrelationship of institutional measures regarding their support in terms of the ability to withstand extremely difficult military conditions and future development, the formation of own sources of reproduction of economic business processes and sources of filling state and local budgets as a guarantee of the socio-economic stability of the state and the possibilities of its recovery have been studied.

It has been noted that today the state fiscal policy and legislative initiative determine a wide range of forms, methods and tools of support, which should be considered a positive step towards the possibilities of practical reproduction of business in the conditions of a war economy. Conventionally, it can be divided into the following levels, which will actually cover various stages of social reproduction in war conditions: the state level; regional level and individual level.

It has been proven that in order to restore the potential of national business, it is necessary to form a special fiscal toolkit and development programs as a key to the strategic recovery of the economy. It has been declared that both business and the state are interested in these processes, because this is the specificity of fiscal support: the development of business and its support in the conditions of the war economy is a guarantee of the fiscal potential of the state, the possibilities of its recovery in the post-war economy.

Ключові слова: суб'єкт господарювання, відтворювальний механізм, інститути, державна підтримка, заходи державної підтримки, фінансова політика.

Key words: business entity, reproduction mechanism, institutions, state support, state support measures.

Постановка проблеми. Перевагами відтворювальних процесів економіки та національного бізнес-середовища є їх тісний взаємозв'язок із процесами становлення та розвитку економіки держави, всіх економічних суб'єктів та потенціалу держави в цілому. Тому механізми підтримки відновлювальних процесів вітчизняного бізнесу в

складних воєнних реаліях залежать саме від фінансової політики держави, зокрема від швидкості та оперативності реагування на потреби бізнесу, організованості самого процесу підтримки, контролю за виконанням державних програм підтримки, раціональності використання засобів наданих суб'єктам господарювання та результатів їх діяльності, розподілу та перерозподілу ВВП через фінансові інструменти тощо. На наше переконання, в умовах воєнної економіки саме фінансова складова фінансової політики є вирішальним тактичним інструментом підтримки бізнесу, котрий залишився працювати попри складні економіко-політичні та воєнні загрози та як стратегічний ресурсний інструмент, що забезпечить відновлення національної економіки у повоєнний період. Саме тому наукове осмислення необхідності фінансової підтримки бізнесу прослідковується у сучасних наукових та урядових публікаціях, висновках практиків та експертів, а тому потребує розширення наукових досліджень у царині відтворювальних механізмів фінансової підтримки бізнесу в умовах воєнної економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема необхідності фінансової підтримки бізнесу неодноразово розгорталася у рамках оптимізації державної фінансової політики та системи оподаткування. Адептами фінансової та управлінської науки визначено необхідність впровадження і формування ключових інструментів фінансової підтримки бізнесу в кризових умовах, стагнації економіки та висвітлено ряд існуючих проблем: високий рівень фінансового навантаження на бізнес; відсутність прозорих умов фінансової політики через декларативний характер нормативно-правової бази; низький рівень фінансової безпеки держави; відсутність дієвих інструментів активізації фінансового потенціалу держави тощо. Втім поступ експертної думки у досліджуваній царині з початку 2022 р. розширив поле досліджень щодо перманентних заходів фінансової підтримки бізнесу в Україні, що функціонують у воєнній економіці. До прикладу, аналіз наукових доробків засвідчив, що практики, науковці та експерти фокусуються на проблемах та наслідках масштабних загроз для національної економіки та світової продовольчої безпеки через війну РФ проти України (Ватаманюк-Зелінська У., Зелінська Д. [2]; Гошовська О., Тревого О. [3]); оцінюють великі бюджетні втрати та скорочення податкових надходжень від припинення діяльності майже третини бізнесу, втрати контролю над частиною територій України, заблокованих портів, знищення промислової та цивільної інфраструктури (Дикань В., Фролова Н. [4]; Марчак Д., Маркуц Ю., Маршалок Т. [5]); аргументують необхідність розробки спеціальних фінансових заходів задля стабілізації діяльності суб'єктів господарювання та тимчасової лібералізації системи оподаткування та зниження фінансового тиску на їх діяльність у період гострої фази воєнних дій [3, 4, 7, 10]); відзначають необхідність зниження адміністративного контролю держави за діяльністю бізнесу, що функціонують в умовах воєнної економіки [4, 6-9] тощо. Втім перманентні потреби у фінансовій підтримці та регулюванні з боку держави призводять до розширення кола існуючих та появи нових дослідницьких проблем, що потребують наукового пізнання та вирішення.

Метою статті є формування методологічних положень щодо необхідності застосування відтворювального механізму фінансової підтримки національного бізнесу в умовах воєнної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною базою публікації стали праці науковців, практиків, фахівців у сфері державного управління, які присвячені вивченню питань щодо формування відтворювального механізму фінансової підтримки національного бізнесу, особливо що стосується його практичного застосування в умовах воєнної економіки. У науковому дослідженні використано групу методів наукового пізнання, що дозволило сформувати концептуальний базис наукового пошуку, зокрема: системний підхід; методи теоретичного узагальнення та абстрагування; табличний та графічний методи та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток економічних процесів в діяльності суб'єктів господарювання завжди фокусується на закономірностях відтворювального процесу, факторах та механізмах, під впливом котрих вони розвиваються. Однак, розуміння та пізнання цих явищ в умовах воєнної економіки потребує більш об'єктивно та раціонально впливати на тенденції розвитку бізнесу та активізувати дію механізмів розвитку та напрямів відтворення суспільного виробництва, визначальне місце в якому відводиться саме фінансальним напрямкам.

Аналіз дефініції «відтворювальний механізм» свідчить, що у наукових економічних колах дефініція зазнала особливого розвитку саме з позиції підтримки підприємництва і часто інтерпретується із поняттям відтворювального процесу. Під відтворювальним процесом зазвичай розуміють «процес відтворення продуктивних сил (засобів виробництва, робочої сили, природних ресурсів) та відтворення виробничих відносин (відносин виробничого споживання, розподільчих відносин і відносин обміну), що охоплює сукупність органічно взаємопов'язаних форм економічного обігу: стадій виробництва, обігу та споживання продукції» [1, с.20].

Втім специфіку в означенні досліджуваної категорії вносить поняття «фінансова підтримка» та особливості її практичної реалізації в умовах війни. Тому, перманентно, адаптуючи зміст дефініції «відтворювальний механізм фінансової підтримки бізнесу в умовах війни», варто відзначити, що на державному та інституційному рівні його слід узагальнити із комплексом заходів організаційної, економічної, фінансової та адміністративної підтримки, регламентованих чинним законодавством. Звідси, відтворювальний механізм фінансової підтримки бізнесу виступає невід'ємною частиною фінансової політики держави, основне призначення якого полягає у відтворенні безперервної роботи суб'єктів господарювання та фінансового потенціалу держави. Предметне формування цього механізму залежить від умов функціонування підприємств, а його раціональне використання — від фінансальних регулюючих та дерегулюючих заходів в цілому.

Виходячи зі сказаного, у найбільш загальному розумінні під відтворювальним механізмом фінансової підтримки бізнесу слід розуміти комплекс практичних фінансальних регуляторних заходів та їх успішного впровадження, цілеспрямовано орієнтований на підтримку та ефективне функціонування суб'єктів бізнесу на всіх стадіях економічного обігу.

Для підтримки бізнесу за допомогою фінансальних інструментів та реалізації концепції стратегічного розвитку бізнесу у повоєнній економіці слід визначити перелік компонентів відтворювального механізму фінансової підтримки (табл. 1): інституційний; організаційний; фінансово-економічний; нормативно-правовий.

Таблиця 1

Характеристика компонентів відтворювального механізму фіскальної підтримки бізнесу

Компоненти	Характеристика
Інституційний	Сукупність інституційних заходів, важелів та стимулів, котрі спрямовані на забезпечення ефективного функціонування механізму
Організаційний	Сукупність процедур та правил щодо забезпечення формування та функціонування інституцій (суб'єктів) та учасників фіскальної політики держави.
Фінансово-економічний	Сукупність дій та напрямків щодо забезпечення застосування фінансово-економічних важелів та створення умов та можливостей для суб'єктів бізнесу скористатися фіскальними пільгами та перевагами спеціальної системи оподаткування на період воєнного стану та післявоєнний період.
Нормативно-правовий	Забезпечує формування нормативно-правової бази, що містить конкретні фіскальні механізми та інструментарій за допомогою котрих реалізується вплив держави на збереження виробничо-господарської діяльності суб'єктів бізнесу та можливостей їх активізація у період повоєнної економіки.

Фіскальна політика, що декларується сьогодні урядом, являє собою застосування широкого спектра селективних заходів щодо підтримки та адаптації бізнесу в умовах війни та можливостей відновлення масштабів діяльності у післявоєнний період (табл. 2). Серед зазначених нижче інструментів варто виокремити ряд таких, що пов'язані зі стягнення податків, формування спеціальних режимів оподаткування, податкових пільг та стимулів для бізнесу; здійснення державних видатків, котрі спрямовані на зростання реального ВВП України, забезпечення зайнятості населення, регулювання та стримування інфляційних процесів, формування рівноваги платіжного балансу держави тощо.

Таблиця 2

Діюча практика використання фінансового інструментарію підтримки відтворювальних процесів сільського господарства в Україні

№	Вид інструменту	Характеристика
<i>Інструменти бюджетної підтримки</i>		
1	Бюджетні позики	Надається виробникам сільськогосподарської продукції, зокрема зерна Аграрним фондом України, що підлягають державному ціновому регулюванню
2	Лізингові субсидії	Сільськогосподарські суб'єкти можуть отримати часткову компенсацію від держави сплачених лізингових платежів за придбане обладнання та техніку на умовах фінансового лізингу
3	Бюджетні дотації	Надається для сільськогосподарських суб'єктів з метою запобігання їх збитковості і формування платоспроможного попиту споживачів продукції

4	Часткова компенсація вартості обладнання вітчизняного виробництва	Отримують сільськогосподарські суб'єкти безповоротно у розмірі 20% від вартості обладнання і техніки
Інструменти податкової підтримки		
6	Спеціальні механізми справляння непрямих податків	Реалізуються за допомогою наступних механізмів: спеціальний режим акумуляції сум ПДВ; ПДВ за 0% ставкою; ПДВ, що повністю залишається у розпорядженні підприємств і спрямовується на підтримку власного виробництва; ПДВ, що спрямовується виключно для виплат дотацій сільськогосподарським виробникам
7	Спеціальні режими та механізми оподаткування	Запроваджено спрощену систему оподаткування суб'єктів малого підприємництва у сільському господарстві (4 група) та спеціального «воєнного єдиного податку»; звільнено від сплати окремих видів податків (на тимчасовій, чи постійній основі) окремі групи платників податків та податкових агентів.

Джерело: узагальнено на основі проведених досліджень.

Варто відзначити, що в умовах військових дій в Україні домінує поєднання двох узагальнених моделей фіскального регулювання економіки держави (рис.1): реактивна модель та стратегічно орієнтована модель.

Імплементація заходів фіскальної підтримки бізнесу у національній системі господарювання, що функціонує у воєнній економіці, має базуватись на узгодженості положень базових формальних інститутів, котрі декларують відтворювальний розвиток бізнесу в Україні.

РЕАКТИВНА МОДЕЛЬ	СТРАТЕГІЧНО ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ
фіскальні механізми ринкової економіки не спрацюють, держава в особі уряду активно застосовує ручні фіскальні механізми економічного регулювання. Зазначена модель добре працює лише в умовах значного психологічного шоку, адаптації до реалій воєнної економіки бізнесу та населення, де властиве переважання базових потреб у поведінці населення та бізнесу.	передбачає превентивні фіскальні заходи та дії, що доповнюють тимчасові недосконалості ринкового механізму навіть за умови його порівняно нормального функціонування. Запровадження зазначеної моделі закріплює за урядом легітимну роль щодо розробки та реалізації спеціальної фіскальної політики, при якій суб'єкти бізнесу і держава спільно беруть на себе відповідальність за можливості збереження фіскального потенціалу держави у період війни та результати стратегічно орієнтованого економічного розвитку країни у після воєнний період.

Рис. 1. Моделі фіскального регулювання економіки держави в умовах військового конфлікту

На практиці фіскальна підтримка бізнесу реалізовується такими державними інституціями як: ВРУ, КМУ, Міністерство фінансів України, Міністерство аграрної політики

та продовольства України, Державна фіскальна служба та ін. Перш за все, вони повинні орієнтуватися на одночасне розв'язання базових проблем щодо можливостей функціонування та розвитку суб'єктів в умовах війни, шляхом розробки та впровадження державою системних вибіркових фіскальних заходів. Тому, для створення збалансованих умов українського бізнесу та забезпечення їх відтворювальних процесів в умовах воєнної економіки перед державою постають пріоритетні завдання щодо запровадження заходів з фіскальної дерегуляції для макростабільності:

- практична реалізація бюджетної підтримки окремих галузей національної економіки та регіонів, що характеризуються галузевою специфікою;
- забезпечення фінансової стабільності вітчизняного бізнесу через зниження фіскального навантаження;
- створення умов для збалансованості державних фінансів з реальними можливостями воєнної економіки;
- зменшення втручання фіскальних органів у виробничо-господарську діяльність суб'єктів бізнесу;
- створення сприятливих умов для започаткування нового бізнесу, що виступатиме донором майбутніх надходжень до державного бюджету;
- зниження адміністративних бар'єрів для активізації бізнесу тощо.

Висновки. Отже, основне призначення відтворювального механізму фіскальної підтримки бізнесу полягає в запровадженні та практичній реалізації системи спеціальних фіскальних інструментів та принципів відновлення, активізації підприємницької діяльності в складних умовах воєнної економіки задля відтворення безперервної роботи суб'єктів господарювання, забезпечення ефективності та результативності цих заходів для економіки в цілому та бізнесу зокрема. Все це дозволить підтримувати відповідний рівень ділової активності економічних суб'єктів, дасть змогу втриматися на плаву значній частині діючого бізнесу, а за окремих умов – створити передумови для реєстрації нового бізнесу, що сприятиме відновленню фіскального потенціалу держави в період повоєнної економіки. Ґрунтовний аналіз діючих положень головних інклюзивних інститутів у сфері фіскальної підтримки бізнесу в Україні, орієнтованих на розв'язання проблем стабілізації економіки в умовах війни та можливостей відтворювального розвитку суб'єктів господарювання внутрішнього ринку у повоєнний період стане предметом подальших наукових досліджень

1. Буркинський Б. В., Лисюк В. М., Нікішина О.В. Відтворювальні механізми регулювання зернового ринку в контексті забезпечення продовольчої безпеки України. Науковий журнал «Економіка України». 2015. 10 (647). С.66-78;
2. Ватаманюк-Зелінська У. З., Зелінська Д. Д. Аналіз змін в оподаткуванні під час введення воєнного стану в Україні. Матеріали The 12 th International scientific and practical conference "Modern directions of scientific research development" (May 18-20, 2022) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2022. С.768-771;
3. Гошовська О. В. Тревого О. І. Механізми публічного управління для відновлення військової економіки. Економіка та суспільство. 2022. Вип. №38. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1281/1235> (дата звернення 18.06.2022 р.);
4. Дикань В.В., Фролова Н. Л. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. Економіка та суспільство. 2022. Вип. №38. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309/1263> (дата звернення 18.06.2022 р.);
5. Марчак Д., Маркуц Ю., Маршалок Т. Податки воєнного часу. Чого слід очікувати від змін у податковій системі, ухвалених з початку війни? URL : <https://voxukraine.org>.

org/podatky-voyennogo-chasu-chogo-slid-ochikuvaty-vid-zmin-u-podatkovij-systemi-uhvalenyh-z-pochatku-vijny/ (дата звернення 20.06.2022 р.); 6. *Монін Д.* Українська економіка потребує лібералізації та зниження податків. URL : <https://gmk.center/ua/opinion/ukrainska-ekonomika-potrebuie-liberalizacii-ta-znizhennya-podatkov/> (дата звернення 20.06.2022 р.); 7. *Слуцький Б.* Бізнес в умовах війни: що заважає підприємцям працювати. Уніан Інформаційне агентство. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/stalo-vidomo-yak-ukrajinskiy-biznes-ogovtuyetsya-vid-pershogo-shoku-viyni-novini-ukrajina-11874339.html> (дата звернення 20.06.2022 р.); 8. Що відбувається з бюджетом України? Бюджетна політика та макроекономіка. CASE Україна. Центр соціально-економічного розвитку. URL : <https://case-ukraine.com.ua/publications/shho-vidbuvayetsya-z-byudzheto-ukrayiny/> (дата звернення 21.06.2022 р.); 9. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. Центр економічної стратегії: аналітична записка. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_Ekonomika-Ukrayiny-pid-chas-vijny.pdf (дата звернення: 08.05.2022); 10. Оподаткування під час воєнного стану. URL : <https://eba.com.ua/opodatkuvannya-pid-chas-voyennogo-stanu/> (дата звернення 18.06.2022 р.).

1. *Burkynsky B.V., Lysyuk V.M., Nikishina O.V.* (2015). Vidtvoriuvalni mekhanizmy rehulivannya zernovoho rynku v konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Reproducible mechanisms of grain market regulation in the context of ensuring food security of Ukraine]. *Economics of Ukraine*, no 10 (647), pp. 66-78.; 2. *Vatamaniuk-Zelinska U. Z., Zelinska D. D.* (2022) Analiz zmin v opodatkuvanni pid chas vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [Analysis of changes in taxation during the introduction of martial law in Ukraine]. *Proceedings of the Modern directions of scientific research development (USA, May 18-20, 2022)* Chicago BoScience Publisher. pp.768-771; 3. *Hoshovska O. V. Trevoho O. I.* (2022) Mekhanizmy publicnogo upravlinnia dlia vidnovlennia viiskovoi ekonomiky [Mechanisms of public management for the restoration of the military economy]. *Economy and society*. No. 38. Available at : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1281/1235> (accessed 18 May 2022); 4. *Dykan V.V., Frolova N. L.* (2022) Napriamy ta instrumenty derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini u voiennyi chas [Directions and tools of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during wartime]. *Economy and society*. no. 38. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309/1263> (accessed 18 May 2022); 5. *Marchak D., Markuts Yu., Marshalok T.* Podatky voiennoho chasu. Choho slid ochikuvaty vid zmin u podatkovii systemi, ukhvalenykh z pochatku viiny? [Wartime taxes. What should be expected from the changes in the tax system adopted since the beginning of the war?] Available at: <https://voxukraine.org/podatky-voyennogo-chasu-chogo-slid-ochikuvaty-vid-zmin-u-podatkovij-systemi-uhvalenyh-z-pochatku-vijny/> (accessed 20 June 2022); 6. *Monin D.* Ukrainska ekonomika potrebuie liberalizatsii ta znyzhennia podatkiv [The Ukrainian economy needs liberalization and tax reduction]. Available at : <https://gmk.center/ua/opinion/ukrainska-ekonomika-potrebuie-liberalizacii-ta-znizhennya-podatkov/> (accessed 20 June 2022); 7. *Slutskiy B.* Biznes v umovakh viiny: shcho zavazhaie pidpriemtiam pratsiuvaty [Business in conditions of war: what prevents entrepreneurs from working]. Union Information Agency. Available at : <https://www.unian.ua/economics/finance/stalo-vidomo-yak-ukrajinskiy-biznes-ogovtuyetsya-vid-pershogo-shoku-viyni-novini-ukrajina-11874339.html> (accessed 20 June 2022); 8. Shcho vidbuvaietsia z biudzheto Ukrainy? Biudzhetna polityka ta makroekonomika [What is happening with the budget of Ukraine? Budget policy and macroeconomics]. CASE Ukraine. Center for socio-economic development. Available at : <https://case-ukraine.com.ua/publications/shho-vidbuvayetsya-z-byudzheto-ukrayiny/> (accessed 21 June 2022); 9. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022 [Economy of Ukraine during the war: operational assessment, April 2022]. Центр економічної стратегії: аналітична записка [Center for Economic Strategy]. Available at: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_Ekonomika-Ukrayiny-pid-chas-vijny.pdf (accessed 10 May 2022); 10. Оподаткування під час воєнного стану [Taxation during martial law]. Available at : <https://eba.com.ua/opodatkuvannya-pid-chas-voyennogo-stanu/> (accessed 18 June 2022).